

Krig i världen och strid om parallellskolsystemet i Skolsverige

Den 1 september 1939 anföll tyskarna Polen. Det var början till andra världskriget, som sedan pågick till 1945. Med Sovjetunionens angrepp på Finland senare samma år och Tysklands invasion i Danmark och Norge våren 1940 ryckte kriget in på vårt lands gränser. Sverige lyckades, om än till priset av eftergifter till de länge segrande tyskarna, hålla sig utanför kriget. Militär beredskap med inkallelser och varubrist med ransoneringar och svarthandel präglade svenska folkets liv under krigsåren. Flyktingar från de nordiska grannländerna fick en fristad hos oss. Flyktingar från andra länder däremot avvisades i stort sett före Tysklands nederlag, trots att jüdeförföljelserna var kända.

Landet regerades av en samlingsregering under ledning av Per Albin Hansson, socialdemokraternas partiledare. Ecklesiastikminister var högerledaren Gösta Bagge. Denne tillsatte under det andra krigsåret en skolutredning med omfattande och optimistiska direktiv. Det var 1940 års skolutredning. Den fick som en av sina huvuduppgifter att ge förslag om hur man skulle lösa den gamla stridsfrågan om anknytningen mellan folkskolan och de högre skolorna. Strider härom hade då pågått ända sedan 1880-talet.

De började med att Fridtjuf Berg 1883 utgav debattskriften *Folkskolan såsom botten-skola. Ett inlägg i en viktig samhällsfråga*. I den hävdades att en 6-årig folkskola skulle vara grunden för all fortsatt utbildning. Folkskolan skulle sålunda upphöra att vara en skola huvudsakligen

för samhällets lägre skikt. Den skulle bli en skola för *hela* folket. Genom att låta barnen leva och arbeta tillsammans skulle man främja samhällets utveckling mot jämlikhet och demokrati, ansåg Berg.

Bottenskolprogrammet blev snart folkskollärarkårens skolpolitiska program. Det fördes till politisk behandling av Värner Rydén. Som ecklesiastikminister tillsatte han 1918 en skolkommission med uppgiften att ge förslag om programmets genomförande. Ett sådant förslag framlades fyra år senare. Efter remissbehandling med motstridiga bedömningar tillsatte en högerregering en ny utredning för bearbetning av förslaget. Först 1927 blev frågan klar för riksdagsbehandling. Propositionen framlades av en frisinnad-liberal regering — regeringarna växlade ofta under 1920-talet — med John Almkvist som ecklesiastikminister, denne liksom Berg och Rydén tidigare folkskollärare. Slutresultatet blev efter riksdagsbehandlingen en kompromiss.

Realskola med 6-årig skolgång hade tillkommit 1905. Till den kunde man gå efter tre år i folkskolan. 1909 hade så inrättats s k kommunala mellanskolor. Dessa var 4-åriga och byggde på 6-årig folkskola. Huvudformen blev nu 6-årig folkskola + 4-årig realskola och alternativet 4-årig folkskola + 5-årig realskola, det senare alltså med ytterligare ett år fört till folkskolan. Därmed bibehölls parallellskolsystemet — och striden för och mot detta system fortsatte.

Med utredningen 1940 avsåg Gösta

En skolklass i Klara folkskola.

Bagge att få ett slut på denna strid. Han tillsatte därför enbart fackmän — som han trodde "opolitiska" — som utredare. Själv tog han platsen som ordförande med föresatsen att vara neutral. Av utredningens övriga 14 ledamöter hade sex anknytning till folkskolan och åtta till läroverkssidan. Det visade sig snart att denna sammansättning gav en stark skolpolitisk laddning. Folkskolgruppens ledare blev överläraren Viktor Fredriksson, tidigare folkskollärare med många uppdrag inom folkskolans lärarorganisationer och uttalad anhängare av botten-skolprogrammet. Läroverkssidans ledare blev professor Erik Wellander,

skolpolitisk ideolog inom högerpartiet och som skribent i Svenska Dagbladet ivrig försvarare av tidig övergång till realskola.

Efter de bådas motstridande uppfattningar formerades utredningen i det betänkande om skolorganisationen som framlades 1944. Läroverkssidan och alltså utredningens majoritet förordade att parallellskolsystemet skulle bibehållas, medan folkskolgruppens flertal ville se botten-skolprogrammet genomfört.

Med denna splittring som utgångspunkt övertogs problemet ett par år senare av en ny utredning, den politiskt sammansatta 1946 års skolkommission.